توراه أور • الباراشات **בראשית** • مامار 2

כי כאשר השמים החדשים והארץ החדשה וגו'

«فكما أن السماوات الجديدة والأرض الجديدة»

إهداء تكريمًا لـ

מוקדש לכבוד הגאון המקובל רבי לוי יצחק שניאורסאהן זצ"ל

والد الريبي، ريب ليفي يتسحاق

LikuteiTorah.com
الباراشا الحاسيدية
/likuteitorah.com/ar/torah-ohr/bereishis/2

1 **כי כאשר השמים החדשים והארץ החדשה וגו׳. הנה כתיב בראשית ברא אלקי׳ את השמים ואת הארץ וארז״ל** [ואמרו רבותינו זכרונם לברכה] **בראשית בשביל ישראל שנקראו ראשית.**

«فكما أن السماوات الجديدة والأرض الجديدة»، إلخ. وقد كُتب: «في بداية الأمر» (**בראשית**، Bereishis) خلق **ה׳** السماوات والأرض. وقال حكماؤنا، **ז״ל**: «**בראשית**، من أجل إسرائيل، الذين سُمّوا «البداية» (**ראשית**، reishis).»

וגם אמרו בשביל התורה שנק׳ ראשית. וא״כ כיון ששמים וארץ נבראו בשביל תורה וישראל מוכרח לומר שיש בחי׳ שמים וארץ בתורה ובעבודת ישראל שבהן ועל ידן יתקיימו שמים וארץ הגשמיים.

وقالوا أيضًا: من أجل التوراة، التي سُمّيت «البداية». وإذا كان الأمر كذلك، فبما أن السماء والأرض خُلقتا من أجل التوراة وإسرائيل، فلا بدّ أن نقول إن في التوراة وخدمة إسرائيل مستوى من السماء والأرض، وبهما ومن خلالهما تستمدّ السماء والأرض الماديتان وجودهما.

2 **והענין הוא כי הנה אמרז״ל** [אמרו רבותינו זכרונם לברכה] **למה נק׳ שמה ארץ שרצתה לעשות רצון קונה. פי׳ שרצתה היינו ל׳** [לשון] **רץ וגם ל׳** [לשון] **רצון.**

وبيان ذلك أن حكماءنا، **ז״ל**، قالوا: «لماذا سُمّيت الأرض (**ארץ**, eretz) بهذا الاسم؟ لأنها جرت (**רצתה**, ratzsah) لتفعل إرادة (**רצון**, ratzon) صانعها». أي إن لفظ **רצתה** يدل على الجري (**רץ**, ratz)، وكذلك على الإرادة.

וכמ״ש בכה ארוץ גדוד שהוא ג״כ ל׳ [לשון] **רץ וגם יש בו ג״כ ענין רצון וכמשי״ת** [וכמו שיתבאר].

كما هو مكتوب: «فيك (**בכה**, bechah) أركض (**ארוץ**, arutz) عبر جيش»، وهذا أيضًا لفظ يدل على الجري، ويتضمن كذلك معنى الإرادة، كما سيأتي بيانه.

3 **והענין דהנה כתיב והחיות רצוא ושוב בחי׳ רצוא זה הוא ענין תשוקה בלב לדבקה בו יתברך**

التوضيح: ورد: «والكائنات الحية تندفع وترجع» (الاندفاع والرجوع (**רצוא ושוב**, ratzo vashov)). وهذا المستوى من الاندفاع (**רצוא**, ratzo) هو شوق في القلب إلى الالتصاق به تعالى.

והוא ג״כ לי׳ [לשון] **מרוצה כמו הרץ ממקומו להלאה כך הוא ענין תשוקה זו של החיות להיות יוצאים ועולים ממקומם וליבטל וליכלל בא״ס ב״ה וכעין מ״ש שרפים עומדי׳** [עומדים / עומדין] **ממעל לו ופי׳ ממעל לשכינת׳.**

وهو أيضًا من ألفاظ الجري (الجري، **מרוצה**, merutzah): فكما أن الراكض يخرج من موضعه إلى ما وراءه، كذلك شوق الكائنات الحية: أن تخرج وترتقي من موضعها، فيبطل استقلالها وتندرج في اللامتناهي (**אין סוף**, Ein Sof)، تعالى. وهذا شبيه بما ورد: «وقف السرافيم فوقه» (فوقه، **ממעל לו**, mima'al lo)، وقد فُسّر [بأنه] «فوق حضوره الإلهي» (الحضور الإلهي، **שכינה**, Shechinah).

4 **והיינו שתשוקתם להכלל שם כו׳. וכן בחי׳ כללות נש״י** [נשמות ישראל] **במקורן ושרשן יש בהן בחי׳ רצוא ברצון ותשוקה לדבקה בו בא״ס ב״ה וכמ״ש ואל אישך תשוקתך.**

أي إن تطلّعهم هو أن يندرجوا هناك، إلخ. وكذلك فإن نفوس إسرائيل، في مجموعها، في مصدرها وجذرها، فيها مستوى من الاندفاع الشوقيّ (**רצוא**, ratzo)، مع إرادة واشتياق إلى الالتصاق به، باللامتناهي (**אין סוף**, Ein Sof)، تبارك وتعالى، كما هو مكتوب: «ويكون اشتياقك إلى زوجك».

והיינו מפני השגתה בהיותה בבחי׳ ארץ שהיא בחי׳ המדרגה התחתונה להיות עם ודבר נפרד כו׳

وذلك بسبب إدراكها، إذ هي في مستوى «الأرض»، وهو أدنى مستوى — أن تكون «شعبًا» وشيئًا منفصلًا، إلخ.

וכן הוא ג״כ בנפש האדם למטה המשכלת ומתבוננת בה׳ אחד איך שהוא יתברך מחדש בטובו כו׳ ומהווה כל העולמות מאין ליש ממש

وهكذا أيضًا هي حال النفس الإنسانية في الأسفل، التي تعقل وتتأمل في **ה׳** الواحد: كيف أنه، تبارك وتعالى، يجدّد بخيره، إلخ، ويُوجد جميع العوالم من العدم إلى وجود حقيقي.

אשר ע״כ הוא ג״כ בחי׳ ארץ בבחי׳ רצוא ורצון לדבקה בו ית׳ ולאהבה את ה׳ כי הוא חייך.

ولذلك فهو أيضًا في مستوى «الأرض»، في حالة **רצוא** وإرادة للالتصاق به، تبارك وتعالى، و«أن تحب اسم **ה׳** (**הוי' / שם הוי'**, Havayah)، لأنه حياتك».

5 **והנה בחי׳ הרצוא הזה הוא בק״ש** [בקריאת שמע] **ובחי׳ השוב הוא בתפלת שמ״ע** [שמונה עשרה] **ובת״ת** [ובתלמוד תורה] **שהוא בחי׳ גילוי אלקות מלמעלה למטה כנודע.**

والآن، فإن مستوى الاندفاع إلى الأعلى (**רצוא**, ratzo) يتحقق في تلاوة الشماع (**קריאת שמע**, Shema)، وأما مستوى العودة (**שוב**, shov) ففي صلاة الثماني عشرة (**שמונה עשרה**, Shemoneh Esreh) وفي دراسة التوراة (**תורה**, Torah)، وهي مستوى انكشاف الألوهية من الأعلى إلى الأسفل، كما هو معروف.

ופסוד״ז [ופסוקי דזמרה] **שקודם ק״ש** [קריאת שמע] **היינו לספר בשבחו של מקום כמ״ש רוממות אל בגרונם ועי״ז נעשה כמו חרב פיפיות לעשות נקמה כו׳ דהיינו לקרוע המסכים המבדילים גילוי אלקות.**

أما آيات التمجيد (**פסוקי דזמרה**, Pesukei deZimra)، التي تسبق تلاوة الشماع، فغايتها تعداد محاسن الموجود في كل مكان، كما جاء: «تمجيدات **אל** في حناجرهم»، ومن خلال ذلك يصير الأمر كأنه «سيف ذو حدين لتنفيذ الانتقام»، إلخ؛ أي لتمزيق الحواجز التي تحجب انكشاف الألوهية.

וכ״ז [וכל זה] **הכנה בלבד לשמ״ע** [לשמונה עשרה] **כי בשמ״ע** [בשמונה עשרה] **הוא המשכת גילוי אלקות באמרו ברוך אתה הוי״ה אלקינו שהוא בחי׳ גילוי סוכ״ע בממכ״ע** [בממלא כל עלמין].

وكل هذا ليس إلا إعدادًا لصلاة الثماني عشرة؛ ففيها يُستمدّ انكشاف الألوهية حين يقول المرء: «مبارك أنت، **ה׳**، **אלקינו**»، وهذا هو انكشاف النور المحيط بجميع العوالم (**סובב כל עלמין**, sovev kol almin) داخل النور الذي يملأ العوالم كلها (**ממלא כל עלמין**, memalei kol almin).

אך כדי שיבא לזה צריך הוא לסדר שבחו של מקום תחלה בפסוד״ז [בפסוקי דזמרה] **כמו בברוך שאמר והיה העולם**

لكن لكي يبلغ المرء ذلك، عليه أولًا أن يسرد مدح الموجود في كل مكان في آيات التمجيد، كما في «مبارك من تكلّم فكان العالم».

(כי עם היות שהנה״א [שהנפש האלקית] **היא בחי׳ ארץ שהוא בחי׳ רצוא אך היינו מצד שורשה יש בה בחי׳ השתוקקות תמיד לדבקה בו ית׳**

(فمع أن النفس الإلهية (**נפש האלקית**, nefesh elokis) هي في مستوى «الأرض»، وهو مستوى الاندفاع إلى الأعلى، فإن ذلك إنما يكون من جهة أصلها؛ إذ فيها توق دائم إلى الالتصاق به، تبارك وتعالى.

אבל בירידתה למטה להתלבש בגוף ונה"ב [ונפש הבהמית] **אשר הן מסתירי' על אורה כו' וממשיכים אותה אחריהם להמשך בקדרות אופל עניני עוה"ז ואז נסתר ונעלם בה התשוקה והרצוא לאלקות כנודע שלאום מלאום יאמץ וכשזה קם כו'.**

لكن حين تهبط إلى الأسفل لتتلبّس بالجسد والنفس الحيوانية (**נפש הבהמית**, nefesh habahamis)، اللذين يحجبان نورها، إلخ، ويجذبانها وراءهما لتنساق إلى ظلمة شؤون هذا العالم القاتمة، عندئذٍ يُحجب فيها توقها واندفاعها إلى الألوهية ويختفيان، كما هو معروف: «وتستقوي أمة على أمة»، وحين ينهض هذا، إلخ.

ואי לזאת כדי שתוכל לבא לבחי' הרצוא בשעת ק"ש [קריאת שמע] **צריכה הכנה רבה לזה והוא ענין פסוד"ז** [פסוקי דזמרה] **בסידור שבחו של מקום כו' והכל הכנה לבחי' השוב דשמ"ע** [דשמונה עשרה] **כי גם הרצוא הוא בשביל להיות שוב כנודע. כמו שהלוים היו טפלים לכהנים כו'**

ولذلك، لكي تتمكن النفس من بلوغ مستوى الاندفاع إلى الأعلى عند تلاوة الشماع، تحتاج إلى إعداد كبير، وهذا هو شأن آيات التمجيد في سرد مدح الموجود في كل مكان، إلخ. وكل ذلك إعداد لمستوى العودة في صلاة الثماني عشرة؛ فالاندفاع إلى الأعلى أيضًا إنما يكون لأجل العودة، كما هو معروف، مثلما كان اللاويون تابعين للكهنة (**כהנים**, Kohanim)، إلخ.

וגם דרך פרט פסוד"ז [פסוקי דזמרה] **הוא הכנה לשמ"ע** [לשמונה עשרה] **ג"כ שהוא המשכה וגילוי למטה שמתחלה צריך לקרוע המסכים המבדילים ע"י פסוד"ז** [פסוקי דזמרה] **בכדי שיוכל להיות הגילוי למטה)**

وكذلك، من جهة خاصة، فإن آيات التمجيد إعداد لصلاة الثماني عشرة أيضًا، وهي استمداد وانكشاف في الأسفل؛ إذ ينبغي أولًا تمزيق الحواجز الفاصلة بآيات التمجيد، لكي يتسنى الانكشاف في الأسفل.)

איך שבדבור א' בלבד נתהוו שמים וארץ וכל צבאם כו'

[ويذكر] كيف أوجدت كلمة واحدة فحسب السماء والأرض وكل جندهما، إلخ.

וכמו שמסיים בברכה זו בישתבח מלך יחיד חי העולמים ובב"ש [ובברוך שאמר] **אומרים ג"כ יחיד חי העולמים מלך. פי' שהוא ית' הוא יחיד ומיוחד כמו קודם בריאת העולם וחי העולמים הוא רק מבחי' מלך**

وكما تُختَم هذه البركة في «ليُسبَّح» (**ישתבח**, Yishtabach) بقول: «الملك، الواحد الفريد، حياة العوالم»؛ وفي «مباركٌ هو الذي تكلّم» (**ברוך שאמר**, Baruch She'amar) يقال أيضًا: «الواحد الفريد، حياة العوالم، الملك». ومعنى ذلك أن **ה'** واحد متفرّد كما كان قبل خلق العالم، وأن كونه «حياة العوالم» إنما هو من مرتبة «الملك».

שבחי׳ מלוכה היא רק הארה בלבד ממנו יתב׳ [יתברך] **שהארה זו נמשכת ממנו יתב׳** [יתברך] **להיות חיות כל העולמות עליונים ותחתונים.**

فإن مرتبة المُلك ليست إلا إشعاعًا محضًا صادرًا عن **ה׳**؛ وهذا الإشعاع يفيضه **ה׳** ليكون قوة الحياة لجميع العوالم العليا والسفلى.

6 **ונודע שיש רבוי עולמות למעלה עד אין קץ ולמטה עד אין תכלית. וזהו פי׳ בשכמל״ו** [ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד] **כי ועד אין לו הפסק.**

ومن المعروف أن هناك كثرة من العوالم، إلى أعلى بلا نهاية وإلى أسفل بلا حدّ. وهذا معنى «مبارك اسم مجد ملكوته إلى الأبد وإلى ما لا انقطاع له» (**לעולם ועד**, le'olam va'ed): فإن كلمة **ועד** لا انقطاع لها.

והיינו שבחי׳ כבוד מלכותו נמשך להחיות עולמות ונבראים אין קץ וכמ״ש היש מספר לגדודיו כו׳ וכתיב אלף אלפין ישמשוניה ורבו רבבן קדמוהי יקומון וזהו מספר גדוד א׳ כו׳.

أي إن مجد ملكوته ينساب ليمنح الحياة لعوالم ومخلوقات لا نهاية لها، كما هو مكتوب: «أَلِجُنوده عدد؟» إلخ، ومكتوب: «ألف ألف يخدمونه، وربوات ربوات يقفون أمامه»؛ وهذا عدد فوج واحد، إلخ.

7 **ועם כל הרבוי הזה מ״מ כולם נמשכים רק מבחי׳ מלך שהוא בחי׳ שם לבד כמאמר למען שמו באהבה מלך כו׳.**

ومع هذه الكثرة كلها، فإنها جميعًا لا تنبع إلا من مستوى «الملك»، وهو ليس إلا مستوى «الاسم»، كما في القول: «من أجل اسمه، بمحبة. الملك»، إلخ.

והוא בחי׳ ממכ״ע [ממלא כל עלמין] **ומזה נולדה בחי׳ התפעלות האהבה בלבבו באמרו ואהבת את ה׳ אלקיך פי׳ את ה׳ אלקיך היינו כמש״ל** [כמה שכתוב לעיל] **שמע ישראל ה׳ אלהינו כו׳**

وهذا هو مستوى النور الذي يملأ العوالم كلها (**ממלא כל עלמין**, memalei kol almin). ومنه تنشأ حركة الحب في قلب الإنسان حين يقول: «وأحبب **ה׳ אלקיך**». ومعنى «**ה׳ אלקיך**» هو كما ورد أعلاه: «اسمع يا إسرائيل، **ה׳ אלקינו**»، إلخ.

והוא מה שמעלה יתירה נודע׳ [נודעת] **לנו מכל גדודי מעלה שקרבנו לשמו הגדול שהוא בחי׳ סוכ״ע ועצמיות אלקותו יתברך הוא בחי׳ יחיד שלמעלה מעלה מבחי׳ חי העולמים שהוא רק מבחי׳ מלך כו׳**

وهذه هي الأفضلية الإضافية التي عُرفت لنا على جميع جند العلاء: أنه قرّبنا إلى اسمه العظيم، وهو مستوى النور المحيط بجميع العوالم (**סובב כל עלמין**, sovev kol almin) وجوهر ألوهيته ذاته، تبارك هو؛ مستوى «الواحد المتفرّد»، الذي يعلو علوًّا بعيدًا جدًا على مستوى «حيّ العوالم»، الذي لا يصدر إلا عن مستوى «الملك»، إلخ.

וזהו שנק׳ כנ״י [כנסת ישראל] **אחת כמ״ש אחת היא יונתי כו׳ שהיא מקבלת מבחי׳ ה׳ אחד ממש.**

وهذا هو سبب تسمية جماعة إسرائيل «واحدة»، كما ورد: «واحدة هي، يا حمامتي»، إلخ؛ فهي تتلقى من مستوى «**ה׳** واحد» على الحقيقة.

8 **והיינו ע״י שתהי׳** [שתהיה] **בבחי׳ אחת היא לאמה להיות שע״י ההתבוננות תבא לבחי׳ אחת להיות לה רק רצון א׳ לדבקה בו יתב׳** [יתברך]

أي إن ذلك يكون بكونها في حال «واحدة هي لأمها»: فبالتأمل تبلغ حال الوحدة، فلا تكون لها إلا إرادة واحدة، هي أن تتعلّق به، جلّ وعلا.

והוא בחי׳ רצוא הנ״ל לבחי׳ סוכ״ע לדבקה בעצמות אלקות וכמאמר מי לי בשמים כו׳.

وهذا هو مستوى الاندفاع (**רצוא**, ratzo) المذكور آنفًا نحو مستوى النور المحيط بجميع العوالم (**סובב כל עלמין**, sovev kol almin)، للتعلّق بجوهر **ה׳** نفسه، كما ورد: «من لي في السماء؟» إلخ.

וזהו ענין ואהבת שבק״ש [שבקריאת שמע] **ופי׳ וענין הרצוא היינו כמ״ש בכה ארוץ גדוד בכה דוקא בעצמותך וארוץ גדוד היינו בחי׳ אלף אלפין ישמשוניה ורבו רבבן קדמוהי יקומון**

وهذا هو معنى «وتحبّ» في قراءة «اسمع» (**שמע**, Shema). ومعنى الاندفاع (**רצוא**) وطبيعته كما ورد: «فيك (**בכה**, bechah) أقتحم جيشًا»: «فيك» تحديدًا، أي في ذاتك؛ و«أقتحم جيشًا» تشير إلى مستوى «ألفُ ألفٍ يخدمونه، وربواتُ ربواتٍ تقوم أمامه».

(ועמ״ש במ״א ע״פ ורב כח לתבונתו אין מספר איך ששרש כל גדוד הוא בו״ק [בו׳ קצוות] **דאצי׳ יעו״ש** [יעויין שם]**) שבכולם לא יחפוץ רק בה׳ לבדו.**

(وانظر ما بُسط في موضع آخر في شرح الآية «عظيم في القوة، وفهمه لا يُحصى»، حيث بُيّن أن أصل كل فوج هو في الجهات الست (**ו״ק**, vav ketzavos) من عالم الانبثاق (**אצילות**, Atzilus)؛ فثمّة تفصيل ذلك)؛ فهو لا يرغب في شيء من بينهم، بل في **ה׳** وحده.

ואדלג שור היינו גם בחי׳ כל המקיפים עליונים כי שור הוא חומה כמ״ש בנות צעדה עלי שור.

«وأقفز فوق سور (**שור**, shur)» تشير أيضًا إلى مستوى جميع الأنوار المحيطة العليا (**מקיפים**, makifim)، إذ إن shur تعني سورًا، كما ورد: «بناتٌ سرن على سور».

ועד"מ החומה הוא מקיף לעיר גם הם אדלג כי התשוקה היא רק למהו"ע [למהותו ועצמותו] **ית' ממש**

فعلى سبيل المثال، يحيط السور بالمدينة؛ وهؤلاء أيضًا «أقفز فوقهم»، لأن التوق لا يتجه إلا إلى جوهره وذاته، **ה'**، جلّ وعلا.

(שגם כל המקיפים כלא חשיב אצלו ית' וכמ"ש במ"א בפי' אדון הנפלאות כו' ולכן נק' שור כמו שהחומה נעשית מאבני' [מאבנים] **שהם רק בחי' דומם כך כתיב עשה פלא שבחי' פלא ומקיפי'** [ומקיפים] **עליונים הוא רק כמו בחי' עשייה אצלו ית')**

(فحتى جميع الأنوار المحيطة لا تُعَدّ شيئًا أمامه، جلّ وعلا، كما شُرح في موضع آخر معنى «سيد العجائب» إلخ. ولذلك سُمّيت «سورًا»: فكما أن السور مبنيّ من حجارة، وهي من الجمادات، كذلك ورد: «يصنع (**עשה**, oseh) العجائب»، لأن مستوى «العجيبة» والأنوار المحيطة العليا ليس أمامه، جلّ وعلا، إلا كالفعل (**עשייה**, asiyah)).

וז"ש [וזהו שכתוב] **מי לי בשמים ועמך לא חפצתי בארץ כו' שמים הם בחי' מקיפים וארץ הם בחי' פנימיים שזהו בחי' שור ובחי' גדוד הנ"ל וארוץ ואדלג אותם בכח התשוקה שלי בכה ממש בעצמותך:**

وهذا هو معنى «من لي في السماء؟ ولا أشتهي في الأرض شيئًا سواك» إلخ: فالسماء تمثل مستوى الأنوار المحيطة، والأرض تمثل مستوى الأنوار الباطنة؛ أي مستوى «السور» ومستوى «الجيش» المذكورين آنفًا. وأجري متجاوزًا إياها وأقفز فوقها بقوة توقي، «فيك» حقًّا، في ذاتك.

9 **והנה מבחינת רצוא הנ"ל בק"ש** [בקריאת שמע] **נעשה שוב אח"כ בתפלה.**

والآن، من مستوى الاندفاع الصاعد (**רצוא**, ratzo) المذكور أعلاه في قراءة **שמע** (**ק"ש**, Shema)، ينشأ بعد ذلك الرجوع (**שוב**, shov) في الصلاة.

ולכן גם בסוף הק"ש [הקריאת שמע] **הוא מסיים אני ה' אלהיכם פי' אלקיכם ממש להיות בחי' גילוי אלקות בכל או"א** [אחד ואחד] **מלמעלה למטה למהוי אחד באחד כו'.**

لذلك، عند ختام قراءة **שמע** أيضًا، يُختتم القول بعبارة: «أنا **ה'**، **אלהיכם**»؛ أي: «**אלקיכם**» حرفيًا، بحيث يكون تجلّي الألوهية في كل فرد فرد، من الأعلى إلى الأسفل، «ليصير واحدًا بالواحد»، إلخ.

10 **ואח"כ בשמ"ע** [בשמונה עשרה] **בח"י ברכאן נמשך זה הגילוי אור בבחי' שוב ממש בח"י ברכות באמרו בא"י** [ברוך אתה ה'] **מברוך לאתה בגילוי לנוכח כידוע.**

وبعد ذلك، في صلاة الثماني عشرة (**שמונה עשרה**, Shemoneh Esreh)، في البركات الثماني عشرة، يُنزَّل هذا الانكشاف النوري في حال الرجوع الفعلي (**שוב**، shov)؛ أي في البركات الثماني عشرة، حين يقول المرء: «مبارك أنتَ، **ה'**»: من «مبارك» إلى «أنتَ»، في انكشاف ومخاطبة مباشرة، كما هو معلوم.

ואחר שמ״ע [שמונה עשרה] **בלימוד התורה נמשך גילוי זה בתורה כמ״ש ותורה אור כו׳ כי רוח אייתי רוח כו׳**

وبعد صلاة الثماني عشرة، في دراسة التوراة (**תורה**)، يُنزَّل هذا الانكشاف في التوراة، كما جاء: «والتوراة نور» وما إلى ذلك؛ لأن «الروح تجلب روحًا» وما إلى ذلك.

וע״י בחי׳ הרצוא הנ״ל נמשך בחי׳ רוח המשכה מלמעלה למטה וכמ״ש אם ישים אליו לבו רוחו ונשמתו אליו יאסף כו׳

ومن خلال مستوى الاندفاع المذكور أعلاه (ratzo ,**רצוא**)، تُنزَّل مرتبة «الروح» — أي استجلاب من الأعلى إلى الأسفل — كما جاء: «إن وجّه قلبه إليه، جمع روحه ونفسه إليه» وما إلى ذلك.

ואח״כ במעשה המצות נמשך בחי׳ שוב זה יותר וכידוע בשרש ענין המצות שהוא להמשיך האור בכלי דוקא וכמ״ש כי נר מצוה כו׳.

وبعد ذلك، في التطبيق العملي للوصايا (**מצוות**)، يُنزَّل مستوى الرجوع هذا بدرجة أكبر، كما هو معلوم بشأن الأصل الذي ترجع إليه الوصايا: وهو إنزال النور في وعاء تحديدًا، كما جاء: «لأن الوصية (**מצוה**) سراج» وما إلى ذلك.

11 **ועל קיום המצות ארז״ל** [אמרו רבותינו זכרונם לברכה] **בע״כ** [בעל כרחך] **אתה חי פי׳ לפי שאחר האהבה והתשוקה במס״נ** [במסירות נפש] **בבחי׳ רצוא הנ״ל אח״כ נעשה בחי׳ שוב להיות בע״כ** [בעל כרחך] **אתה חי בגוף כדי להיות גילוי אור האלקי מלמעלה למטה במעשה המצות.**

وفيما يتعلّق بأداء الوصايا (mitzvos ,**מצות**)، قال حكماؤنا، **ז״ל**: «تعيش رغمًا عن إرادتك». أي إنّه بعد المحبة والتوق الشديدين، مع التضحية بالنفس (mesirus nefesh ,**מסירות נפש**)، في حال الاندفاع (ratzo ,**רצוא**) المذكورة أعلاه، تأتي بعد ذلك حال العودة (shov ,**שוב**): «تعيش رغمًا عن إرادتك» في الجسد، لكي ينكشف نور **ה׳** من الأعلى إلى الأسفل من خلال أداء الوصايا.

וזהו פי׳ בכל לבבך במס״נ [במסירות נפש] **תחילה בבחי׳ הרצוא ואח״כ ובכל נפשך היא בחי׳ שוב לקשר מחדו״מ** [מחשבה דבור ומעשה] **במחדו״מ** [במחשבה דבור ומעשה] **של התורה ומצות כו׳.**

وهذا هو معنى «بكل قلبك»: أي بالتضحية بالنفس أولًا، في حال الاندفاع؛ ثم «وبكل نفسك»، وهي مرتبة العودة: أن يربط المرء فكره وكلامه وفعله بفكر التوراة (Torah ,**תורה**) والوصايا وكلامهما وفعلهما، إلى آخره.

12 **והנה בחי' השוב נק' שמים כי הנה בבחי' השוב הזה בתומ"צ** [בתורה ומצות] **נמשך האור למעלה בבחי' מקיף כידוע שהמצות הן בחי' מקיפי'** [מקיפים] **וע"כ נעשו המצות לבושים לנשמה בג"ע** [בגן עדן] **כי הלבושים והמקיפי'** [והמקיפים] **ענין א' הם כו'.**

والآن، يُسمّى مستوى الرجوع (**שוב**, shov) «السماء»، إذ يُجذب النور إلى الأعلى، من خلال التوراة (**תורה**, Torah) والوصايا (**מצוות**, mitzvos)، على هيئة نور محيط؛ إذ من المعروف أن الوصايا أنوار محيطة (**מקיפים**, makifim). ولذلك تصبح الوصايا ألبسةً للنفس في جنة عدن، لأن الألبسة والأنوار المحيطة شيء واحد، إلخ.

וז"ש [וזהו שכתוב] **צרורה בצרור החיים כו' צרור זה היינו המצות כידוע והתורה אע"פ** [אף על פי] **שנק' מזון מ"מ היא ג"כ בחי' לבוש כמ"ש עטה אור כשלמה**

وهذا هو معنى «مربوطة برباط الحياة»، إلخ: فهذا «الرباط» هو الوصايا، كما هو معروف. والتوراة، مع أنها تُسمّى «طعامًا»، هي مع ذلك أيضًا لباس، كما هو مكتوب: «يلفّ [نفسه] بالنور كالثوب».

(ועיין דבר זה במ"א ע"פ כי ביום הזה יכפר כו' בענין כך היא דרכה של תורה כו' אשריך וטוב לך. וע"פ וראיתם אותו וזכרתם כו' וע"פ את שבתותי תשמרו)

(وانظر هذا الأمر في موضع آخر، في شرح الآية «لأنه في هذا اليوم يكفّر»، إلخ، في موضوع «هذه هي طريقة التوراة... هنيئًا لك، وهو خير لك»؛ وفي شرح الآية «وترونه فتذكرونه»، إلخ؛ وفي شرح الآية «سبوتي تحفظون».)

ע"כ נק' בחי' שוב זה ע"י תומ"צ [תורה ומצות] **בשם שמים כי כמו שהשמים מקיפי'** [מקיפים] **לארץ כך בחי' השוב הזה הוא בחי' מקיף לבחי' הרצוא דארץ הנ"ל.**

ولذلك سُمّي مستوى الرجوع هذا، المتحقق من خلال التوراة والوصايا، باسم «السماء»: فكما تحيط السماوات بالأرض، كذلك يحيط مستوى الرجوع هذا بمستوى الاندفاع (**רצוא**, ratzo) الذي ذُكر آنفًا، أي «الأرض».

ועוד זאת עד"מ מארץ ושמים הגשמיים הרי אנו רואים שהארץ אינה רק כגרגיר חרדל לגבי מרחב הכדור של השמים המקיפי' [המקיפים] **עליה מכל צדדיה בהשואה אחת.**

وفوق ذلك، فإننا نرى، من خلال مثال الأرض والسماوات الماديتين، أن الأرض ليست إلا كحبة خردل إذا قيست بامتداد فلك السماوات الذي يحيط بها من جميع جهاتها على السواء.

כך ערך בחי' הרצוא הזה דארץ לגבי בחי' השוב דתומ"צ [דתורה ומצות] **שנק' רצונו וחכמתו ית' הוא רק כערך גרגיר חרדל לגבי מרחב הגדול דשמי'** [דשמים].

وهكذا، فإن نسبة مستوى الاندفاع هذا، أي «الأرض»، إلى مستوى الرجوع في التوراة والوصايا، اللتين تُسمّيان إرادته (**רצון**, ratzon) وحكمته (**חכמה**, Chochmah)، تعالى، ليست إلا كنسبة حبة خردل إلى الامتداد العظيم للسماوات.

13 **וזהו השמים כסאי והארץ הדום רגלי פי' הדום רגלי הוא ע"ד השרפרף לכסא שמגביה הרגלים כך הנשמות שנק' ברא כרעא דאבוה מתעלים ע"י בחי' ארץ הוא בחי' הרצוא.**

هذا هو [معنى] «السماوات عرشي، والأرض موطئ قدمي». ومعنى «موطئ قدمي» أنه يشبه مسند القدمين للعرش، الذي يرفع القدمين؛ وهكذا ترتفع النفوس، التي توصف بقولهم: «الابن ساق أبيه»، من خلال مستوى «الأرض»، وهو مستوى الاندفاع إلى الأعلى (**רצוא**, ratzo).

ודרך פרט כל זמן שיש עליי' [עלייה] **לבחי' ארץ העליונה היא כנס"י** [כנסת ישראל] **כמו בשבת ויו"ט** [ויום טוב] **דכתיב אם תשיב משבת רגלך וכן הג' י"ט נק' ג' רגלים.**

وعلى وجه التفصيل، كلما وقع ارتقاء إلى مستوى «الأرض» العليا، أي جماعة إسرائيل، كما في السبت (**שבת**, Shabbos) والأعياد، [سُمّي ذلك بلفظ «القدم»]: كما هو مكتوب: «إذا كففت قدمك من أجل السبت»، وكذلك تُسمّى الأعياد الثلاثة الأرجل الثلاثة (**רגלים**, regalim).

14 **והשמים כסאי היינו בחי' שוב שהוא ירידה והמשכה ה"ז** [הרי זה] **כמו היושב על הכסא שמשפיל קומתו.**

و«السماوات عرشي» هو مستوى الرجوع (**שוב**, shov)، أي النزول والإفاضة إلى الأسفل؛ وهذا يشبه الجالس على العرش، إذ يخفض قامته.

וזהו ואתה קדוש יושב תהלות ישראל. פי' שהוא ית' קדוש ומובדל מכל העולמות רק ע"י תהלות ישראל נמשך להיות יושב ונשפל למטה וכמאמר שהקב"ה יושב ועוסק בתורה כו'.

وهذا هو [معنى] «وأنت أيها القدوس جالس [على العرش] فوق تسابيح إسرائيل». والمعنى أنه، تبارك وتعالى، قدوس ومنفصل عن جميع العوالم؛ وإنما بتسابيح إسرائيل يُجذَب إلى هيئة «الجالس»، فينخفض إلى الأسفل، كما في القول إن القدوس المبارك (**קב"ה / קודשא בריך הוא**, kudsha brich hu) يجلس وينشغل بالتوراة (**תורה**)، إلخ.

15 **וזהו שנק' התפלה סולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה. פי' הסולם הוא העליי'** [העלייה] **בבחי' רצוא אך ראשו מגיע השמימה שבשמו"ע** [שבשמונה עשרה] **מתחיל השוב כנ"ל ועיקרו אח"כ ע"י תומ"צ** [תורה ומצות]**.**

ولهذا سُمّيت الصلاة «سُلّمًا منصوبًا على الأرض، ورأسه يبلغ السماء». والمراد أن السُّلّم هو الصعود في حال الاندفاع (**רצוא**، ratzo)، لكن «رأسه يبلغ السماء»، إذ يبدأ الرجوع (**שוב**، shov) في صلاة الثماني عشرة (**שמונה עשרה**، Shemoneh Esreh)، كما ذُكر أعلاه، ويتحقق جوهره بعد ذلك بواسطة التوراة (**תורה**) والوصايا (**מצוות**).

וזשארז"ל [וזהו שאמרו רבותינו זכרונם לברכה] **לחד מ"ד** [מאן דאמר] **דארץ קדמה לשמים בבריא'** [בבריאה / בבריאת]**. כי הרי מבואר למעלה בענין ק"ש** [קריאת שמע] **וש"ע** [ושמונה עשרה] **ותורה דבחי' הרצוא צ"ל קודם לבחי' השוב**

وهذا ما قاله حكماؤنا، **ז"ל:** بحسب رأي واحد، سبقت الأرضُ السماءَ في الخلق. فقد تبيّن أعلاه، في ما يتعلق بقراءة الشِّماع (**שמע**، Shema)، وصلاة الثماني عشرة، ودراسة التوراة، أن مستوى الاندفاع يجب أن يسبق مستوى الرجوع.

וכך היא המדה כי מאתעדל"ת [מאתערותא דלתתא] **דוקא נעשה אתעדל"ע** [אתערותא דלעילא] **וכמ"ש אם ישים אליו לבו ואז אח"כ רוחו ונשמתו אליו יאסף**

وهذه هي القاعدة: إنما تنشأ استثارة من الأعلى (**אתערותא דלעילא**، isarusa dileila) بفعل استثارة من الأسفل (**אתערותא דלתתא**، isarusa dilesata)، كما كُتب: «إذا وجّه قلبه إليه»، وعندئذ فقط، بعد ذلك، «يجمع إليه روحه ونفسه».

וע"כ ארץ שהוא ל' [לשון] **רצוא קדמה לשמים שהוא בחי' שוב.**

ولذلك سبقت «الأرض» (**ארץ**، eretz)، وهي لفظ يدل على الاندفاع، «السماءَ»، التي تمثل مستوى الرجوع.

16 **ובכ"ז** [ובכל זה] **יובן משארז"ל** [מה שאמרו רבותינו זכרונם לברכה] **בראשית בשביל ישראל שנק' ראשית וגם בשביל התורה שנק' ראשית. ברא אלקים את השמים ואת הארץ הגשמיים.**

وعلى ضوء كل ما سبق، يتضح قول حكمائنا، **ז"ל:** «البداية (**בראשית**, Bereishis) — من أجل إسرائيل (**ישראל**)، الذين يُسمَّون «بداية»، وكذلك من أجل التوراة (**תורה**, Torah)، التي تُسمّى «بداية» — خلق **ה'** السماء والأرض»، أي الماديتين.

דהנה בתורה ובישראל יש בחי׳ שמים וארץ רוחניים. בתורה הוא בחי׳ שוב שהוא בחי׳ שמים כנ״ל. ובישראל בעבודתם במס״נ [במסירות נפש] **הוא בחי׳ רצוא בחי׳ ארץ.**

ففي التوراة وإسرائيل سماء وأرض روحانيتان. ففي التوراة مستوى الحركة العائدة إلى الأسفل (**שוב**, shov)، وهو مستوى «السماء»، كما سبق شرحه؛ وفي إسرائيل، في خدمتهم بالتضحية بالنفس (**מסירות נפש**, mesirus nefesh)، مستوى الاندفاع الصاعد (**רצוא**, ratzo)، وهو مستوى «الأرض».

וע״כ על ידי תורה וישראל דוקא יתקיימו שמים וארץ הגשמיי׳ [הגשמיים] **דהיינו ע״י בחי׳ שמים וארץ הרוחניי׳ שהוא בחי׳ רצוא ושוב שע״י תורה וישראל**

ولذلك، فإن السماء والأرض الماديتين إنما تستمدّان استمرارهما تحديدًا من خلال التوراة وإسرائيل؛ أي من خلال السماء والأرض الروحانيتين، وهما **רצוא** و**שוב** اللذان يتحققان من خلال التوراة وإسرائيل.

(וזהו ואשים דברי בפיך כו׳ לנטוע שמים וליסוד ארץ. וגם י״ל [יש לומר] **שבתומ״צ** [שבתורה ומצות] **עצמן יש בחי׳ שמים וארץ כי המצות מעשיות הן בחי׳ ארץ כי הארץ הדום רגלי שרפרף.**

(وهذا هو [معنى] «وضعتُ كلامي في فمك»، إلخ، «لأغرس السماء وأؤسّس الأرض». ويمكن أيضًا القول إن في التوراة والوصايا (**מצות**, mitzvos) نفسهما مستوى من السماء والأرض: فالوصايا العملية هي مستوى «الأرض»، لأن «الأرض موطئ قدميّ»، أي مسندٌ للقدم.

וכך צדקה תרומם גוי. ותורה היא בחי׳ שמים והמשכה. ועי׳ [ועיין] **על מאמר מזוזה מימין כו׳.**

وكذلك «الصدقة ترفع أمة». أما التوراة فهي مستوى «السماء» والإفاضة إلى الأسفل. وانظر أيضًا إلى ما قيل في المقولة: «المزوزة عن اليمين»، إلخ.

וזהו ואשים דברי בפיך הוא בחי׳ תורה. ובצל ידי כסיתיך הוא בחי׳ מצות שעי״ז לנטוע שמים וליסוד ארץ.

وهذا هو [معنى] «وضعتُ كلامي في فمك» — فهذا مستوى التوراة؛ و«وفي ظلّ يدي سترتُك» — فهذا مستوى الوصايا؛ ومن خلال ذلك «لأغرس السماء وأؤسّس الأرض».

וא״ש [ואתי שפיר] **דבראשית היינו בשביל התורה שנק׳ ראשית שיש בה עצמה בחי׳ שמים וארץ תומ״צ** [תורה ומצות]**. לכן עי״ז מתקיימים שמים וארץ וכן בשביל ישראל כו׳ שיש בהן בחי׳ רו״ש** [רצוא ושוב]**. ועיין מ״ש ע״פ הזוהר פרשה שופטים שמים וארץ אינון סהדין כו׳):**

وهكذا يتضح أن معنى «البداية» هو «من أجل التوراة التي تُسمّى بداية»، إذ إنها نفسها تضمّ مستوى السماء والأرض: التوراة والوصايا. ولذلك تستمدّ السماء والأرض استمرارهما من خلالها؛ وكذلك «من أجل إسرائيل»، إلخ، إذ إن فيهم مستوى **رצוא** و**שוב**. وانظر ما شُرح بشأن قول الزوهار (**זהר**) في باراشات شوفطيم (**פרשה שופטים**): «السماء والأرض شاهدان»، إلخ.).

17 **והנה כ״ז** [כל זה] **הוא ענין שמים וארץ דעכשיו שצ״ל תחלה בחי׳ ארץ רצוא. ואח״כ מקבלת מבחי׳ שמים השוב כו׳.**

إن كل ما سبق يتعلق بالسماء والأرض في وضعهما الحاضر، حيث لا بد أولًا من مستوى «الأرض» (**בחינה**, bechinah)، في حال الاندفاع (**רצוא**, ratzo)، ثم تتلقى بعد ذلك من مستوى «السماء» حال العودة (**שוב**, shov)، إلخ.

אבל לע״ל [לעתיד לבוא] **כתיב הנני עושה חדשה בארץ. ופי׳ וענין התחדשות זו בבחי׳ ארץ. היינו משום דלע״ל** [דלעתיד לבוא] **לא יהיה שייך בחי׳ רצוא דארץ ע״ד שהוא עכשיו**

أما في الزمن الآتي، فقد ورد: «ها أنا أصنع أمرًا جديدًا في الأرض». ومعنى هذا التجدد في مستوى «الأرض» ومضمونه هو أن الاندفاع في «الأرض» لن يكون له محل في الزمن الآتي على النحو الذي هو عليه الآن،

שהוא ענין הרצוא והתשוקה לצאת מההפך אשר החושך יכסה ארץ כו׳ כנ״ל בענין פסוד״ז [פסוקי דזמרה]

أي الاندفاع والشوق إلى الخروج من نقيضها، حيث «الظلمة تغطي الأرض»، إلخ، كما سبق بيانه بشأن آيات التسبيح،

שהוא בחי׳ רוממות אל בגרונם כדי שעי״ז נעשה חרב פיפיות לעשות נקמה בגוים הוא נה״ב [נפש הבהמית] **והגוף כו׳ דהיינו שע״י הרצוא נעשה בטול רצון בחי׳ אתהפכא חשוכא לנהורא.**

وهي مستوى «تعظيمات **ה׳** في حناجرهم»، لكي يصير بذلك «سيفًا ذا حدين لتنفيذ النقمة على الأمم» — أي على النفس الحيوانية (**נפש הבהמית**, nefesh habahamis) والجسد، إلخ — أي إنه من خلال الاندفاع يتحقق إبطال الإرادة (**ביטול**, bittul)، وهو مستوى «تحويل الظلمة إلى نور».

שזה אינו שייך רק עכשיו שיש קליפות המסתירים עד שהחשך יכסה ארץ והוא בחי׳ לבושים המלבישים ומסתירים וכמ״ש אלביש שמים קדרות כו׳.

ولا ينطبق ذلك إلا الآن، حين توجد القشور (**קליפות**, kelipos) التي تحجب، حتى «تغطي الظلمة الأرض». وهذا هو مستوى الألبسة التي تكسو وتحجب، كما ورد: «أُلبس السماوات سوادًا»، إلخ.

18 ולכן הוזהרנו בק״ש [בקריאת שמע] **השמרו לכם פן יפתה לבבכם וסרתם כו׳ והשתחויתם פי׳ שכל קליפה המסתר׳ נק׳ אלהים אחרים ועבודת כוכבים**

ولذلك حُذّرنا في قراءة **שמע** (Shema): «احذروا لئلا يُستمال قلبكم فتنحرفوا»، إلخ، «وتسجدوا». والمعنى: أن كل قشرة (**קליפה**, kelipah) تحجب الألوهية تُسمّى «آلهة أخرى» وعبادة أوثان؛

וההשתחואה היינו בחינת המשכה כמו ע״י השתחואה בקדושה בכריעה בברוך שממשיך גילוי אלקות. כך את זלעו״ז [זה לעומת זה] **כו׳.**

والسجود هو استجلاب إلى الأسفل، فكما أن الانحناء في القداسة، عند قول «مبارك»، يجتذب ظهور الألوهية، كذلك «واحدٌ بإزاء الآخر [صنع ה׳]»، إلخ.

19 וזהו מארז״ל [מאמר רבותינו זכרונם לברכה] **ישראל שבחוץ לארץ עובדי ע״ז** [עבודה זרה] **בטהרה הם. דהיינו כשהוא ח״ו** [חס ושלום] **לגמרי חוץ לארץ העליונה שהוא בחי׳ הרצון לה׳ ית׳ בחי׳ ארץ שרצתה כו׳**

وهذا هو [معنى] ما قاله حكماؤنا، **ז״ל**: «اليهود الذين يعيشون خارج أرض إسرائيل يعبدون الأصنام ببراءة». أي حين يكون المرء، لا قدّر **ה׳**، خارجًا تمامًا عن «الأرض» العليا — أي مستوى الإرادة المتجهة إلى **ה׳**، تبارك **ה׳**، مستوى «الأرض التي اندفعت»، وما إلى ذلك —

רק שנמשך לגמרי אחרי הבלי עוה״ז הגם שהם דברים המותרים מבחי׳ טוב שבנוגה ע״י״ז גורם יניקה והמשכה לבחי׳ נוגה.

بل ينساق بكليته وراء أباطيل هذا العالم — مع أنها أشياء مباحة، ومن جانب الخير في القشرة الوسيطة القابلة للارتقاء إلى القداسة أو للانحدار (**נוגה**, nogah) — وبذلك يتسبب في تغذية مستوى **נוגה** وإنزال الفيض إليه.

20 וזה נקרא השתחואה והמשכה לבחי׳ אלהים אחרים כו׳ דהיינו תוס׳ [תוספת] **יניקה לחיצונים. ועי״ז ועצר את השמים ולא יהיה מטר שלא יהיה ההמשכה בקדושה מבחי׳ שוב דשמים עליונים כו׳**

وهذا يُسمّى الانحناء بالسجود واستجلاب الإمداد إلى مستوى «آلهة أخرى»، إلخ؛ أي زيادة التغذية للقوى الخارجية. ومن جرّاء ذلك: «فيغلق السماء ولا يكون مطر»؛ أي لن يكون هناك استجلاب للإمداد في القداسة من جهة العودة (**שוב**, shov) في السماوات العلوية، إلخ.

ובהיות כן צריך כ״א [כל אחד / כל אחת] **לעורר בחי׳ רצוא אם ישים אליו לבו לאהפכא חשוכא לנהורא ומרירו למתיקו כו׳**

وبناءً على ذلك، يجب على كل إنسان أن يوقظ مستوى الاندفاع الصاعد (**רצוא**, ratzo) — «إذا وجّه قلبه إليه» — ليحوّل الظلمة إلى نور والمرارة إلى حلاوة، إلخ،

ולעבדו בכל לבבכם כו׳ שזהו בחי׳ ארץ ועי״ז ונתתי מטר ארצכם כו׳ הוא בחי׳ השוב.

وأن «تخدموه بكل قلبكم»، إلخ؛ وهذا هو مستوى «الأرض». ومن خلال ذلك، «أعطي مطر أرضكم»، إلخ، وهو مستوى العودة.

משא״כ לעתיד לבא דכתיב ואת רוח הטומאה אעביר כו׳ ולא יהיה כלל בחי׳ קליפה המסתרת גילוי אלקות וכן נאמר ולא יכנף עוד מוריך והיו עיניך רואות כו׳.

لكن الأمر ليس كذلك في الزمن الآتي، إذ كُتب: «وأزيل روح النجاسة»، إلخ؛ فلن تكون هناك قشرة (**קליפה**) تحجب تجلّي ألوهية **ה׳**. وقيل أيضًا: «لن يعود معلّمك مستورًا، وسترى عيناك»، إلخ.

א״כ א״צ [אין צריך / אינו צריך] **כלל ענין בחי׳ הביטול של היש שזהו בחי׳ הרצוא דעכשיו לצאת מבחי׳ ההפך המנגד כו׳.**

فإذا كان الأمر كذلك، فلن تكون هناك حاجة مطلقًا إلى إبطال الذات (**ביטול**, bittul) لدى «الشيء» (**יש**, yesh)، وهو الاندفاع الصاعد في الوقت الحاضر: الخروج من الجانب المضاد المعارِض، إلخ.

וזהו הנני עושה חדשה בארץ. פי׳ שלא יהיה כמו עכשיו בחי׳ רצוא ואתעדל״ת [ואתערותא דלתתא] **שעי״ז יהיה ההמשכה שאז כיון שיהיה הגילוי למטה כמו למעלה א״כ אין שייך רצוא כו׳**

وهذا هو [معنى] «ها أنا أصنع أمرًا جديدًا في الأرض». أي إن الأمر لن يكون كما هو الآن: مستوى **רצוא** واستثارة من الأسفل (**אתערותא דלתתא**, isarusa dilesata)، يأتي الاستجلاب من خلالهما؛ إذ إن التجلي سيكون حينئذ في الأسفل كما هو في الأعلى، فلا محلّ لـ **רצוא**، إلخ.

(ובזה יי״ל [יש לומר] **מ״ש כי ההרים ימושו כו׳ כי הר היינו בחי׳ רצוא כנודע מענין לא כאברהם שקראו הר כו׳ ואז יתבטל בחי׳ זו כיון שגם למטה יהיה הגילוי ממש עין בעין יראו כו׳)**

(وبهذا يمكن تفسير ما كُتب: «لأن الجبال تزول»، إلخ؛ إذ إن «الجبل» هو مستوى **רצוא**، كما هو معلوم من شأن قولهم: «لا كما في إبراهيم (**אברהם**, Avraham)، الذي سمّاه جبلًا»، إلخ؛ وعندئذ يُبطَل هذا المستوى، إذ سيكون التجلي الحقيقي في الأسفل أيضًا: «يرون عينًا بعين»، إلخ.)

וע"כ אמר שיהיה אז בחי' השמים החדשים והארץ החדשה אשר אני עושה אני דוקא דהיינו מצד אתעדל"ע [אתערותא דלעילא] **בלבד ולא מצד אתעדל"ת** [אתערותא דלתתא] **כלל כי א"צ** [אין צריך / אינו צריך] **אתעדל"ת** [אתערותא דלתתא] **רק לברר ולהפך מחשוכא לנהורא כנ"ל**

ولهذا قال إنه سيكون حينئذ «السماوات الجديدة والأرض الجديدة التي أنا أصنعها» — «أنا» تحديدًا؛ أي إنها تأتي من استثارة من الأعلى (**אתערותא דלעילא**, isarusa dileila) وحدها، لا من استثارة من الأسفل (**אתערותא דלתתא**) مطلقًا؛ إذ لا تلزم الاستثارة من الأسفل إلا للتنقية والتحويل من الظلمة إلى النور، كما ذُكر أعلاه.

אבל לע"ל [לעתיד לבוא] **שא"צ** [שאין צריך / שאינו צריך] **לזה יהי'** [יהיה] **בחי' אתעדל"ע** [אתערותא דלעילא] **לבד ע"כ אמר אשר אני עושה**

لكن في الزمن الآتي، حين لا تكون هناك حاجة إلى ذلك، ستكون هناك استثارة من الأعلى وحده. لذلك قال: «الذي أصنعه».

והיינו שקורא אותן בשם שמים חדשים וארץ חדשה. פי' שבאים בבחי' גילוי מלמעלה למטה מצד עצמות המאציל אשר לא היה עדיין בחי' כזו בבחי' גילוי בראשית ההשתלשלות.

ولهذا يسميها «سماوات جديدة» و«أرضًا جديدة». والمعنى أنها تأتي في صورة انكشاف من الأعلى إلى الأسفل، من ذات المُفيض نفسها، من مستوى لم يسبق أن ظهر من قبل في بداية سلسلة العوالم الهابطة (**השתלשלות**, hishtalshelus).

כמו דכתיב ביום עשות ה' אלקים ארץ ושמים ענין אלקים זה היינו בחי' הצמצום וההסתר.

كما هو مكتوب: «في اليوم الذي صنع فيه اسم **ה'** (**הוי'** / **שם הוי'**, Havayah) واسم **אלקים** (**אלקים**, Elokim) الأرض والسماء»؛ وهذا «**אלקים**» هو مستوى الانكماش (**צמצום**, tzimtzum) والاستتار.

ששמים וארץ דעכשיו נמשכו על ידי שם אלקים כמ"ש בראשית ברא אלקים כו' וע"י ארץ שהוא בחי' רצוא נמתק הדין והצמצום דשם אלקים המעלים והמסתיר.

فالسماء والأرض الحاضرتان استُمدّتا بواسطة اسم **אלקים**، كما هو مكتوب: «في البدء خلق **אלקים**...»؛ وبواسطة «الأرض»، وهي مستوى **רצוא** (ratzo) [التوق إلى الصعود]، يُحلّى الحكم والانكماش (**צמצום**) لاسم **אלקים**، الذي يحجب ويستر.

21 **וזהו ביום עשות ה' אלקים שנכלל אלקים זה בהוי"ה וזהו פי' עשות ה' אלקים. היינו יחוד והתכללות שמות אלו יחד.**

وهذا هو [معنى] «في اليوم الذي صنع فيه **ה' אלקים**»: أن **אלקים** هذا يندرج في **ה'**. وهذا هو معنى «صنع **ה' אלקים**»؛ أي اتحاد هذين الاسمين واندماجهما معًا.

וכ״ז [וכל זה] **הוא ע״י ארץ ושמים בחי׳ רו״ש** [רצוא ושוב]**. אך צ״ל ארץ קדמה דוקא בחי׳ רצוא תחלה.**

كلّ هذا يتحقق من خلال «الأرض» و«السماء»، أي الاندفاع والعودة (**רצוא ושוב**, ratzo v'shov)؛ لكن لا بد أن تسبق «الأرض» تحديدًا، أي أن يسبق مستوى الاندفاع.

אבל לעתיד שיהיו שמים חדשים וארץ חדשה הוא בחי׳ אשר אני עושה ולא ע״י צמצומים דשם אלקים

لكن في زمن الآتي، حين تكون هناك سماوات جديدة وأرض جديدة، يكون ذلك في مستوى «الذي أصنعه أنا»، لا من خلال انكماشات اسم **אלקים**.

ואז יהיו שמים קודם כי א״צ [אין צריך / אינו צריך] **לבחי׳ קדימת הרצוא כו׳ וזהו ויצא כברק חצו שהוא בחי׳ גילוי מלמעלה למטה:**

وحينئذٍ تأتي السماء أولًا، إذ لا حاجة إلى أن يسبقها الاندفاع، إلخ. وهذا هو [معنى] «ويخرج سهمه كالبرق»، وهو مستوى التجلي من الأعلى إلى الأسفل.

22 אך הנה צריך להבין בענין השמים החדשים וארץ החדשה

لكن ينبغي فهم مسألة السماوات الجديدة والأرض الجديدة.

דאם הם באים רק בבחי׳ אתעדל״ע [אתערותא דלעילא] **לבד שזהו פי׳ אשר אני עושה כו׳ א״כ איך יתכן בזה בחי׳ ארץ בחי׳ רצוא מלשון רץ כנ״ל**

فإذا كان مجيئهما لا يكون إلا باستثارة من الأعلى (**אתערותא דלעילא**, isarusa dileila) وحدها، وهذا هو معنى قوله: «الذي أصنعه أنا»، إلخ، فكيف يمكن أن تكون فيهما «أرض»، أي مرتبة الاندفاع نحو الأعلى (**רצוא**, ratzo)، المأخوذة من لفظ «يركض» (**רץ**, ratz)، كما تقدم؟

(והרי לעתיד לא שייך בחי׳ רצוא כלל אפי׳ [אפילו] **מלמטה כמשנת״ל** [כמו שנתבאר לעיל]**. וכ״ש** [וכל שכן] **לכאורה דלא שייך בחי׳ זו בהגילוי שמלמעלה שהוא בחי׳ אשר אני עושה).**

(ففي المستقبل لا تنطبق مرتبة **רצוא** مطلقًا، حتى من الأسفل، كما شرحنا آنفًا؛ فكم بالأحرى، على ما يبدو، ألا تنطبق هذه المرتبة على الكشف الآتي من الأعلى، وهو مرتبة «الذي أصنعه أنا».)

ולמה אמר והארץ החדשה אשר אני עושה לא היה לו להזכיר רק בחי׳ שמים לבד.

فلماذا قال: «والأرض الجديدة التي أصنعها أنا»؟ كان ينبغي له ألا يذكر إلا مرتبة السماء وحدها.

אך הענין הוא דגם בבחי׳ אתעדל״ע [אתערותא דלעילא] **בלבד יש ב׳ מדרגות הללו דרו״ש** [דרצוא ושוב] **רק שהשמים קדמו לארץ.**

لكن الأمر هو أن هاتين المرتبتين، **رצוא** والعودة (**שוב**, shov)، موجودتان حتى في استثارة من الأعلى وحدها؛ غير أن السماوات سبقت الأرض.

23 **ולהבין איך יתכן בחי׳ רצוא בעצמות המאציל מאחר שאין דבר מסתיר לפניו כלל.**

ولفهم كيف يمكن أن توجد درجة من الاندفاع (**רצוא**، ratzo) في عين ذات المُفيض، مع أنه لا شيء يحجب أمامه البتة:

הנה יובן עד״מ שאנו רואים בחי׳ רו״ש [רצוא ושוב] **בגוף האדם הגשמי ברוח החיים אשר בקרבו שדופק בלבו ונק׳ בזוהר דפיקו דלבא שהחיות שבלב הוא בא בנשימה דוקא רו״ש** [רצוא ושוב] **בהתפשטות והסתלקות**

يتّضح ذلك من خلال مثال تقريبي. فنحن نرى درجة من الاندفاع والعودة (**רצוא ושוב**، ratzo v'shov) في جسم الإنسان المادي، في نَفَس الحياة الذي فيه، والذي ينبض في قلبه، ويُسمّى في الزوهار (**זהר**، the Zohar) «نبض القلب» (**דפיקו דלבא**، defiku deliba). فقوة الحياة في القلب تأتي على وجه الخصوص عن طريق التنفّس — اندفاعًا وعودةً، في انبساط وانسحاب —

וכן חוזר חלילה שמתפשט וחוזר ומסתלק וחוזר ומתפשט כדפק שביד שהחיות נמשך ומתפשט וחוזר ומסתלק וחוזר ומתפשט.

وهكذا يتكرر الأمر مرارًا: تنبسط، ثم تنسحب من جديد، ثم تنبسط مرة أخرى؛ مثل النبض في اليد، حيث تُمدّ قوة الحياة وتنبسط، ثم تنسحب من جديد، ثم تنبسط مرة أخرى.

וכן הוא ממש בדפיקו דלבא שהוא ענין התפשטות והסתלקות והתפשטות של רוח החיים שבלב והיינו ממש כמו בחי׳ רו״ש [רצוא ושוב].

وهكذا تمامًا في نبض القلب، وهو انبساط نَفَس الحياة في القلب وانسحابه ثم انبساطه؛ وهذا هو تمامًا شأن الاندفاع والعودة.

ונמצא רו״ש [רצוא ושוב] **כזה הוא הכל בגוף האדם עצמו עדיין ולא מזולתו אליו (ור״ל** [ורוצה לומר] **שרו״ש** [שרצוא ושוב] **זה הוא כענין המשכת חיות הנפש בהגוף שסדר המשכה זו הוא ע״י התפשטות והסתלקות כו׳ שזהו בחי׳ רו״ש** [רצוא ושוב]**)**

يتبيّن إذن أن هذا الاندفاع والعودة يوجدان بكاملهما بعدُ داخل جسم الإنسان نفسه، لا من شيء آخر متجهٍ إليه (أي إن هذا الاندفاع والعودة يشبهان امتداد قوة حياة النفس إلى الجسم؛ ويكون ترتيب هذا الامتداد بالانبساط والانسحاب، وما إلى ذلك، وهذا هو مستوى الاندفاع والعودة).

וגם הנה יובן עוד במשל זה שבדפיקו דלבא שאין הרצוא קודם לשוב אלא אדרבה השוב קודם לרצוא

ويُفهم أيضًا من هذا المثال أن الاندفاع في نبض القلب لا يسبق العودة؛ بل على العكس، تسبق العودةُ الاندفاعَ.

כנראה בחוש שבראשונה הוא ההתפשטות והמשכת החיות בלב שזהו כמו בחי׳ שוב המשכת האור בהכלי. ואמנם תכף ומיד חוזר ומסתלק והוא בחי׳ רצוא והסתלקות האור מהכלי וחוזר ומתיישב וכן חוזר חלילה.

كما يُلاحظ بوضوح، يكون أولًا انبساط قوة الحياة وامتدادها إلى القلب، وهذا يشبه مستوى العودة، أي امتداد النور إلى الوعاء. لكن قوة الحياة تنسحب من جديد فورًا، وهذا هو مستوى الاندفاع وانسحاب النور من الوعاء؛ ثم تستقر من جديد، وهكذا يتكرر الأمر مرارًا.

וכדמיון הנשימה מהבל הפה שבתחלה יתפשט ההבל והרוח ומיד יחזור בחזרה וחוזר ומתפשט. וכדוגמא הזאת יובן למשכיל למעלה בבחי׳ רצוא ושוב שמלמעלה למטה

وهذا يشبه التنفّس، نَفَس الفم: ففي البداية يخرج النَفَس والهواء، ثم يعودان فورًا، ثم يخرجان من جديد. وعلى هذا المثال يفهم المتأمل ما يجري في الأعلى، في شأن الاندفاع والعودة من الأعلى إلى الأسفل

(ולא בבחי׳ רו״ש [רצוא ושוב] **שוהחיות רצוא ושוב של הנבראי׳** [הנבראים] **כו׳. כ״א אדרבה ג״כ בהשפעה עליונה של א״ס ב״ה בכלים ועולמות.**

(وليس [فقط] في شأن الاندفاع (ratzo ,**רצוא**) والعودة (shov ,**שוב**) لدى المخلوقات، حيث «تندفع الكائنات الحية (**חיות**, chayos) وتعود»، إلخ؛ بل، على العكس، أيضًا في الفيض العلوي من اللامتناهي (Ein Sof ,**אין סוף**) المبارك إلى الأوعية والعوالم.

וגם אפי׳ [אפילו] **ממש בראשית מראשית ההמשכה מא״ס ב״ה להתלבש בשרש בחי׳ הכלים שהן שרש כל העולמות עליונים ותחתונים שייך ג״כ רצוא ושוב שהוא הסתלקות והתפשטות.**

وكذلك، حتى في البداية بعينها، منذ بدء الامتداد من اللامتناهي المبارك ليتلبّس بجذر الأوعية، التي هي جذر جميع العوالم العليا والسفلى، ينطبق أيضًا **רצוא** و**שוב**، أي الانسحاب والانتشار.

כי מיד שנמשך ומתפשט צ״ל הסתלקות שאל״כ [שאם לא כן] **יתבטלו הכלים מהיות בחי׳ כלים כו׳ רק שההתפשטות הוא קודם. והוא כמו בחי׳ השוב ואח״כ הוא בחי׳ הסתלקות ורצוא וכן חוזר חלילה. ועמ״ש במ״א ע״פ ויקחו לי תרומה כו׳)**

فما إن يُمدّ النور وينتشر حتى لا بد من الانسحاب؛ وإلا لما بقيت الأوعية في مرتبة الأوعية، إلخ. غير أن الانتشار يسبق. وهذا أشبه بمستوى **שוב**، ثم يأتي بعده مستوى الانسحاب و**רצוא**، وهكذا يتكرر الأمر مرارًا. وانظر ما شُرح في موضع آخر في تفسير الآية: «وليأخذوا لي تقدمة»، إلخ.)

דשייך ג״כ בחי׳ רצוא. רק שהתפשטות האור קודם לבא ואח״כ מיד חוזר ומסתלק וחוזר ומתפשט.

أي إن مستوى **רצוא** ينطبق أيضًا؛ غير أن انتشار النور يأتي أولًا، ثم ينسحب فورًا من جديد، وينتشر مرة أخرى.

וזהו ענין קול דודי דופק שהקול וההמשכה מלמעלה למטה הוא ג״כ כמו בחי׳ הדפק הנ״ל.

وهذا هو معنى «صوت حبيبي يطرق» (**דופק**، dofek): فالصوت والامتداد من الأعلى إلى الأسفل أيضًا على نحو النبض (**דופק**) المذكور أعلاه.

24 **ונק׳ זה בע״ח** [בעץ חיים] **בשם מטי ולא מטי שהאור מטי ומתפשט וחוזר ומסתלק ולא מטי. שבחי׳ מטי הוא בחי׳ ההתפשטות קודם לבחי׳ לא מטי. והכל בבחי׳ אלקות עצמו.**

في كتاب **עץ חיים** (**עץ חיים**) يُسمّى هذا «الوصول وعدم الوصول» (**מטי ולא מטי**، mati velo mati): يصل النور وينبسط، ثم ينسحب من جديد ولا يصل. ومستوى «الوصول»، أي الانبساط، يسبق مستوى «عدم الوصول». وكل ذلك يجري في صميم الألوهية نفسها.

וזהו כי ה׳ אלקיך אש אוכלה הוא. ענין דמיון שפע האלקות לאש. הוא מפני שהאש טבעו בבחי׳ הסתלקות אחר ההתפשטות כדמיון דפיקו דלבא.

وهذا هو [معنى] «لأن **ה׳ אלקיך** هو نار آكلة». والسبب في تشبيه الفيض الإلهي بالنار هو أن طبيعة النار أن تنسحب بعد انبساطها، مثل نبض القلب.

25 **וזהו ענין השמים החדשים והארץ החדשה. שהוא בחי' ההמשכה העליונה אשר נמשך באתעדל"ע** [באתערותא דלעילא] **לבד בזה יש ג"כ בחי' שמים וארץ.**

وهذا هو معنى السماوات الجديدة والأرض الجديدة: ففي الإفاضة العلوية، التي تتحقق باستثارة من الأعلى (**אתערותא דלעילא**, isarusa dileila) وحدها، توجد أيضًا مرتبتا السماء والأرض.

ההמשכה בחי' מטי נק' שמים ובחי' ההסתלקות האור מהכלי הנק' לא מטי זהו בחי' ארץ מל' רצוא.

الإفاضة، وهي مرتبة «الوصول» (**מטי**, mati)، تُسمّى «سماء»؛ ومرتبة انسحاب النور من الوعاء، التي تُسمّى «عدم الوصول» (**לא מטי**, lo mati)، هي مرتبة «الأرض»، من معنى الاندفاع (**רצוא**, ratzo) [أي الاندفاع راجعًا إلى الأعلى].

26 **ולכן כאן קדם שמים לארץ בהיות בחי' מטי קדם לבחי' לא מטי. משא"כ ברצוא ושוב דנבראים צ"ל תחלה ארץ בחי' רצוא ואח"כ שמים בחי' שוב. וכמ"ש והחיות רו"ש** [רצוא ושוב] **וכתיב ביום עשות כו' ארץ ושמים כנ"ל.**

لذلك تسبق «السماء» هنا «الأرض»، إذ تسبق مرتبة الوصول مرتبة عدم الوصول. وليس الأمر كذلك في الاندفاع (**רצוא**, ratzo) والعودة (**שוב**, shov) لدى المخلوقات؛ إذ لا بد أن تكون «الأرض» أولاً، وهي مرتبة **רצוא**، ثم «السماء»، وهي مرتبة **שוב**، كما ورد: «وركضت الكائنات الحية (**חיות**, chayos) وعادت»، وكُتب: «في يوم صنع [**ה' אלקים**] إلخ، «الأرض والسماء»، كما أوضحنا أعلاه.

27 **וזהו ענין כאשר השמים החדשי'** [החדשים] **והארץ החדשה כו' עומדים לפני. לפני דייקא דהיינו בבחי' הפנימיו' ועצמיות מה שאין אתעדל"ת** [אתערותא דלתתא] **מגעת לשם כלל. כן יעמוד זרעכם ושמכם.**

وهذا هو معنى قوله: «فكما أن السماوات الجديدة والأرض الجديدة، إلخ، تقف أمامي»: «أمامي» (**לפני**, lefanai) على وجه الدقة؛ أي في مستوى البعد الباطني والجوهر، حيث لا تبلغ الاستثارة من الأسفل (**אתערותא דלתתא**, isarusa dilesata) مطلقاً. «هكذا يثبت بذركم واسمكم».

פי' זרעכם ושמכם הוא בחי' אתעדל"ת [אתערותא דלתתא] **וההמשכה הנמשך ע"י אתעדל"ת** [אתערותא דלתתא]. **כי הנה המצות נק' בשם זריעה כמ"ש זורע צדקות. ועי"ז מצמיח ישועות בגילוי אלקות מבחי' ש"ע** [ש"ע (370)] **נהורין כו'.**

والمقصود أن «بذركم واسمكم» يمثّلان مستوى الاستثارة من الأسفل، والإفاضة النازلة التي تُستجلب بوساطة الاستثارة من الأسفل. فالوصايا (**מצוות**) تُسمّى «زرعاً»، كما ورد: «يزرع أعمال البرّ (**צדקות**, tzedakos)»، ومن خلال ذلك «يُنبت الخلاص»، في انكشاف الألوهية من مرتبة الأنوار الثلاثمائة والسبعين، إلخ.

ושמכם הוא בחי׳ קבלת עומ״ש [עול מלכות שמים] **ויעש דוד שם.**

و«اسمكم» هو مستوى قبول النير (**קבלת עול**, kabbalas ol) لملكوت السماء، [كما في قوله:] «وصنع داود (**דוד**) اسماً».

28 **והנה כבר מבואר שבחי׳ שמים וארץ החדשים הוא גילוי מבחי׳ שאין אתעדל״ת** [אתערותא דלתתא] **מגעת לשם כלל שגילוי זה יהי׳** [יהיה] **לע״ל** [לעתיד לבוא].

والآن، فقد سبق بيان أن مستوى السموات والأرض الجديدتين هو انكشاف من مستوى لا تبلغ إليه استثارة من الأسفل (**אתערותא דלתתא**, isarusa dilesata) مطلقًا، وأن هذا الانكشاف سيكون في الزمن الآتي.

וא״כ סד״א [סלקא דעתך אמינא] **שההמשכה שע״י אתעדל״ת** [אתערותא דלתתא] **בתומ״צ** [בתורה ומצות] **בבחי׳ ארץ ושמים שלנו רו״ש** [רצוא ושוב] **תהי׳** [תהיה] **בטילה לגמרי מחמת גילוי העצום ההוא שמבחי׳ אשר אני עושה.**

فإذا كان الأمر كذلك، فقد يُظن أن الإفاضة النازلة بواسطة **אתערותא דלתתא** في التوراة (**תורה**) والوصايا (**מצוות**) — في مستوى «أرضنا وسمائنا»، أي الشوق والعودة (**רו״ש**, ratzo and shov) — ستفقد اعتبارها تمامًا بسبب ذلك الانكشاف الهائل الصادر من مستوى «الذي أصنعه».

לזה אמר כן יעמוד זרעכם ושמכם. שגם בחי׳ זו דאתעדל״ת [דאתערותא דלתתא] **יתעלה להיות עומדים לפני בבחי׳ הפנימית ממש כמו בחי׳ שמים החדשים וארץ החדשה כו׳.**

ولهذا قال: «هكذا سيظل نسلكم واسمكم قائمين»: فهذا المستوى من **אתערותא דלתתא** أيضًا سيرتقي ليقف «أمامي» في الباطن نفسه، تمامًا كمستوى السموات الجديدة والأرض الجديدة، إلخ.

וכמ״ש הנה ישכיל עבדי ירום ונשא וגבה מאד דהיינו עבדי הוא בחי׳ אתעדל״ת [אתערותא דלתתא] **בחי׳ לעבדה ולשמרה כו׳. הנה בחי׳ זו ממש תתעלה בעילוי אחר עילוי עד כי גבה מאד:**

وكما هو مكتوب: «ها إن عبدي ينجح، ويرتفع ويُرفع ويعلو علوًا عظيمًا». أي إن «عبدي» هو مستوى **אתערותא דלתתא**، مستوى «ليعملها ويحرسها»، إلخ. فهذا المستوى نفسه سيرتقي من علوّ إلى علوّ، حتى يبلغ «علوًا عظيمًا جدًا».

LikuteiTorah.com
الباراشا الحاسيدية

حول هذه الطبعة

.the English translation و This edition contains the Hebrew text

The Hebrew text of Torah Ohr: © Kehot Publication Society, via Sefaria, CC BY-NC 4.0; formatting adapted.

.Our English translation, made from the Hebrew without Kehot's notes: CC BY-NC 4.0

This edition as a whole: CC BY-NC 4.0. Shuls, schools and non-profit projects may copy, print and share it freely, and may ask for donations to cover the cost of printing; it may never be sold. Credit Kehot Publication Society and likuteitorah.com. https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/

الترجمة العربية والشروح: أُعدّت لموقع LikuteiTorah.com بمساعدة الذكاء الاصطناعي (openai/gpt-6-luna-pro:batch)، وقورنت بالنص العبري وبموقع سفاريا؛ ولم يراجعها محرر بشري بعد. يرجى التحقق من كل ما هو مهم بالرجوع إلى النص العبري.

طلب الريبي أن تُدرَس مَاماريم باراشا الأسبوع، «الباراشا الحسيدية»، خلال ذلك الأسبوع، موزعة على أيامه السبعة (Sichah of Shabbos Parshas Vayakhel 5725 · Toras Menachem vol. 42, pp. 306–309). لماذا ندرسها، وما بركات الريبي: likuteitorah.com/about/the-chassidishe-parsha/

مشروع مجاني غير تجاري؛ لا يُباع هنا شيء. والمشروع غير تابع لكيهوت أو سفاريا أو مكتبة لوبافيتش. © likuteitorah.com

من likuteitorah.com/ar/torah-ohr/bereishis/2/

إهداء تكريمًا لـ

מוקדש לכבוד הגאון המקובל רבי לוי יצחק שניאורסאהן זצ״ל

والد الريبي، ريب ليفي يتسحاق